

C. R. ASHBEE ÉS A GUILD OF HANDICRAFT.

ÍRTA: SZÁSZ ZSOMBOR.

C. R. Ashbee
és a Guild of
Handicraft.

Nem a véletlen, hanem a szociális élet megváltozhatatlan törvénye okozta, hogy Angliában a tizenkilencedik század derekán a Munka minden irányban reformálását követelte. Az a munka, mely régen szép volt és nemesített, amelynek hajdan erkölcsi és esztétikai tartalma volt, elveszett. Vele együtt az életföntartó munka is. Az a munka, amely egy életen keresztül széklábat készít, nem lehet egy élet, egy család föntartója. Ez a Munka, a „specialized leg“, amint Ashbee is emlegeti: az embernek a tragédiája. Mert abban a circulus vitiosusban, a nagy industrializmusban, a munka értékének pusztulásával együtt megy veszendőbe minden érték s nyomába jön az esztétikátlanság, az izlés pusztulása, az alacsony munkabér, az életföntartás nehézsége, szóval a munka nyomora, a társadalmi nyomor. S az a munka, amelyet a konkurrencia miatt olcsón, vagy a közvetítés, földjáradék és én nem tudom mi miatt mégis drágán vesznek, nemcsak izléstelen, hanem a „sweated“, a kihasznált, megkínzott munkásnak és éhes családjának könnyei és szenvedése is bele van kovácsolva.

Régi történet megújulása ez s a megújult föladat a munka esztétikai, erkölcsi és gazdasági értékének újjáteremtése: megteremtése azoknak a föltételeknek, annak a környezetnek, amelyben a dolgozó ember művészi és ethikai szempontból értékessé bírja tenni életét és produktumát. Csak ez lehet minden törekvés értelme. A gép s a gyár megölte a művészt, az egyént, a házi munkát, megölte a falut: a föladat megmenteni mindezt. Individualizmusnak és szocializmusnak, Praerafaelitáknak és Arts and Crafts mozgalomnak, gazdasági függetlenségnek és munkástörvényhozásnak más értelme nem lehet: mint megszabni a munka standardját s ami annak feltétele, megszabni az élet standardját. A Praerafaelita Brotherhood művészi munkájából, a szocialista munkaföltételeiből, a kommunista vagyonszövetségéből összevéve leszűrődik a Fors Clavigera eszménye, egy új szociális rend, amelyben az élet értékének elismerése és a természetadta javaknak egyenlő fölhasználása mellett, mindenki individuális munkájának jósága és kiválósága arányában kapja annak értékét. Nem egy teóriáról van itt szó, hanem az élet jelenségeinek igazságos értékeléséről. Amit Ashbee és a Guild kíván, az az, hogy „legyen módjukban, hogy dolgozzanak, hogy szép és hasznos munkát végezzenek s munkájuk közben tisztességes életet éljenek, mint tisztességes polgárok, olyan környezetben, amely legjobban megfelel munkájuknak és gyermekeiknek, kiket becsületes állampolgárokká akarnak nevelni.

Nem a gazdagság után való hajsza érdekli őket, hanem valami sokkal magasabb. Másfelől azonban nem bírják megérteni, hogy munkájukat, — művészi munkájukat — hogyan végezzék, ha magukat és családjukat folyton a szegényház eltartásától kell hogy féltsék. Mert az a munka, amelyet végeznek, időt, gondolatot, készséget követel“. (Ashbee: *Craftsmanship in Competitive Industry.*)

Mindez úgy hangzik, mintha utópia volna. Pedig egyszerű és kikerülhetetlen igazság. Amit Ruskin és William Morris tanított s amit Ashbee meg akar valósítani, az nem művészi teória, hanem gazdasági igazság, egy új szociális rend, amelynek alapja azonban nem az „árképződés tana“, hanem az emberi élet értéke. Amit Ashbee követel az az, hogy a munkást vissza kell helyezni abba a környezetbe, ahol mint ember dolgozhatik, mert rútság, nélkülözés és szenvedés közepette értékest alkotni nem lehet. Nem a munka a fő, hanem az élet. Azért csinálják a forradalmat, hogy „megérlelődjék a meggyőződés hogy a gép csak eszköze s nem mestere a munkásnak, hogy a munkás élete fontosabb a társadalomra, mint az olcsó produkció s az az erkölcsi, humánus felfogás, amely a munka individualitását követeli, elsőrangú érdek“. (Ashbee: *An Endeavour towards the Teachings of John Ruskin and William Morris.*)

Ez az eszme hozta létre a Guild of Handicraftot. Nem volt az soha a szó szoros értelmében művészi vagy ipari vállalkozás és ma sem az, hanem egy szociális eszmény, a tanulás és élvezet, a munka és pihenés bölcs beosztása: szóval az ideális élet után való törekvés.

□

□

Londonban 1886-ban C. R. Ashbee, egy fiatal idealista, egy kis iskolát kezdett három tanulóval, amelyben Ruskin műveit olvasták. Később a Fors Clavigera és a Crown of Wild Olive olvasása nyomán a teóriát praxisra akarták fordítani s a Cityben a Commercial Street egy padlásalakásában műhelyt rendeztek be, ahol asztalosmunka, ezüstművesség és dekoratív festés csatlakozott a tanításhoz. Ez volt a School and Guild of Handicraft eleje. Tanítás, művészeti és szociális tartalmú felolvasások előzték meg a kézi munkát. A vállalkozás azonban nem sikerült. Az iskola fönntartása évi háromszáz fontba került, egy ideig fedezték azok, akik összeálltak. Főlemészttette a műhely hasznát, de aztán föl kellett hagyni vele s nem olvasták többé Ruskint, nem tanított többé William Morris, Walter Crane és Ashbee. Kár volt!

A műhely azonban, mint munkásemberek szövetkezése, megmaradt és fejlődött. Az asztalos- és ezüstműves-műhelyt kovács- és zománcoló műhellyel bővítették ki s rövid idő múlva a Commercial Streeti lakás szűkké vált s a Mile Endben egy régi, II. Vilmos idejéből való stilszerű kis házba költöztek. A szervezet a kooperáción alapult. A munkások maguk voltak saját munkaadóik, részben a vállalat tulajdonosai is és a szándék az volt, hogy lassanként kizárólag maguk legyenek az összes befektetés tulajdonosai. Egyelőre minden munkás néhány részvény tulajdonosa volt s azonkívül a munkabér két és fél percentjét levonva, az összegyűlt összeg fejében minden év végén részvényeket kapott minden munkás, amelynek arányában törlesztődött a kölcsöntőke. A céh ügyeit a munkások közül választott háromtagú igazgatóság intézte, melynek feje Ashbee volt. A munkára szintén a munkások által választott munkavezető ügyelt föl.

Ilyen volt a Guild külsőleg, egy szocialisztikus, sőt kommunisztikus szervezet, bár egyelőre még távol saját ideáljától, amikor nemcsak a munka, hanem az élet feltételei is szervezve vannak. A munka azonban szervezve volt s tökéletes volt már is. 1898-ban a kormányhoz intézett jelentésében írta Ashbee: „A Guild szervezete tökéletesen bevált. Munkásviszályról sohasem volt szó s a dolog természeténél fogva nem is lehet. Az emberek érzik, hogy saját maguk a munkaadók és övék a vállalat. Éppen ezért gyakran hoznak áldozatot, például kisebb munkabérért dolgoznak, vagy nem követelik bérüket, ha a hét végén nem futja s beleegyeznek levonásokba, ha a tőke gyarapítása szükséges.“

Ha azonban ez a külső szervezés súlyos, különösen pénzügyi nehézségekkel is kellett hogy megküzdjön, még mindig könnyű volt a dolog lényegét illető nehézségek mellett.

A múlt századvégi Arts and Crafts mozgalom közvetlen célja az volt, hogy hasznos dolgokat állítson elő jól és szépen. De a munka csak az eszköz. A Muna Pulveris-ban és a Tide and Times-ban egy új szociális rend ideálja dereng s ez az Ashbeeé is. „Egy olyan céhnek — írta pár évvel ezelőtt — mint a Guild of Handicraft, más célja is van mint a technikai munka: szociális és humanitárius. A mi korunkban a tanítás azzal a helyzettel kell hogy számoljon, amit az industrializmus és a gép teremtett. A régi mesterségeknek volt nevelő, volt kulturális befolyása. Az az ember, akit azok teremtettek, tökéletesebb, nagyobb átmérőjű ember volt mint a modern industrializmus teremtménye. Munka és szociális helyzet kölcsönösen hatott egymásra.“

Ez a nagy komplex-ideál az Ashbee és a Guild célja: kölcsönösen, a szociális boldogság által megteremteni a jó munkát, a hasznos és szép munkát által a szociális boldogság feltételeit.

A nehézségek azonban csaknem legyőzhetetlenek: az egész mai szociális és gazdasági berendezkedés, társadalmi felfogás.

A Guild alapszabályai szerint a céh célja „a jó munka, még pedig oly módon, amely legjobban előmozdítja a munkás jólétét“. Ezért a Guild minden módon segít

tagjain, tekintve hogy „jó munka és jó életmód elválaszthatatlan egymástól“. Tanítja, iskoláztatja őket; tisztességes bért fizet, segíti betegség vagy halálozás esetén, könyvtárt tart fenn számukra, életüket, pihenésüket kellemessé teszi sport, zene, drámai előadások által.

Míndez egyszerűnek látszik s ami ezeket az alapszabálybeli feltételeket illeti: levegő, dráma, temetési költség, hol van az a kapitalista, aki mindezt szívesen ne adná bizonyos mértékig. Ami a nagy nehézséget okozza, az a standard, mindenből a legjobb, a kifogástalanul jó munka, amelyhez minden feltételből a legtöbb és legjobb kell, amelynek ehhez fogható ára is van, amelyet csak ehhez fogható fölfogású és ízlésű vevő kész megfizetni és ami ma már csak az egész társadalmi és termelési rendszer újjáteremtésével érhető el.

Ashbee szerint a munka standardja a következő körülményektől függ:

Elválaszthatatlan a munkás jólététől. Ember és munkája egy. Csak jó életmódban levő munkás dolgozhatik szépen.

Korlátozni kell a túltermelést, mert az olcsó munka tönkreteszi a jó munka értékét, az olcsó műhely a jó műhelyt.

Meg kell menteni a kisipart, mert ott terem a művészi s határt kell szabni a gépeknek s decentralizálni a nagy városok industrializmusát, amely viszont a művészietlen és olcsó munka szülője.

Ezek száraz nemzetgazdaságtani tételeknek látszanak, de a művészi munka gazdaságtanáci, annak igazságai. Millió illusztrációját láthatjuk, a művészi munka százféle konkurrensé úton-útfélen ott van, alig észrevehető formákban. Mert nemcsak a bér lenyomása, a munkás életének alacsony színvonala okoz kárt, nemcsak a gyári ipar, amely „egy csapásra kétszáz teás kannát gyárt, míg a kézműves napokig vesződik egy-egyel“, hanem hogy csak egyet említsek a Guild tapasztalataiból: az amateur konkurrenciája. Az a „dear Emily“, amint Campdenben szelíd iróniával hívják, aki nem szorul a keresetre, aki unalmának előlése végett köt könyvet, farag, vagy csinál ezüstmunkát, s talán jótékony célra adja el szerény produktumát, de a munkás bérét lenyomja. Csak a Studio-t kell végigforgatni, ott van ennek az amateur konkurrenciának millió példája.

Ez az olcsó munka aztán lassan, fokozatosan kiöli az ízlést is, a művészi munka után való vágyat, csökken a jó munka értéke, pusztulnak a tisztességes élet föltételei s lassanként elvész minden érték, a munka s az élet értéke egyaránt.

Pár év kedvező konjunkturák között telt el s a Guild fejlődött ezeknek az eszméknek az irányában.

De az Essex House a Mile Endben nem igen illett az ideálhoz. Tiszteletreméltó múltban gyökerező, régi stílszerű épület volt a szürke, piszkos Londonban, zöld fáktól övezve. Mikor beköltöztek, ezüst nyár-, virágzó körte- és meggyfa, laburnum és örökzöld tette derültté a méltóságos házat. De tragikus volt látni, hogy a közeli gyárak mérges gázaival mindjobban megtelő levegőben hogyan feketednek és pusztulnak egymásután a fák. Pár év alatt kivesszett mind s amint a műhelyeknek is több és több helyre volt szükségük, a régen poetikus Essex House is lassanként egy szürke, barátságtalan londoni műhely képét kezdte magára öltetni s kivetkőzött abból a ruhából, amely szép munkának külső környezetül szolgálhatott volna.

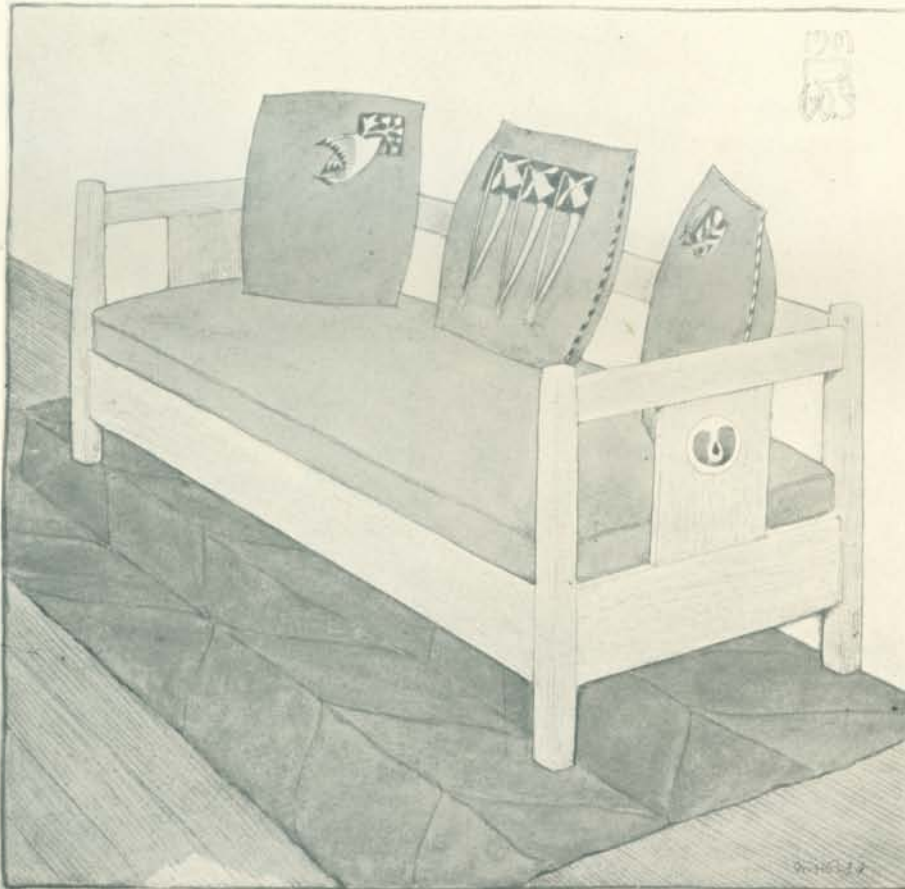
Ashbee azonban ettől eltekintve, szociális szempontból is, már régen foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a Guildet a nagy ipari centrumból vidékre, falura telepítse. „Az a hitem, — írta volt még az Endeavourban, — hogy ha munkásaink egy kis földet is művelnének, és rövidebb ideig dolgoznának, helyes beosztás mellett éppen annyi ipari munkát termelnének, mint most, s amellet saját fogyasztásukra szolgáló terményeket is előállíthatnának. Saját és családjuk egészsége és kellemes élete tekintetében pedig kiszá-

41-42. PÁRNÁS
KAROSSZÉK ÉS PAD.

41.

FAUTEUIL ET BANC
REMOURRÉ.

42.

43.

43. SUMINGDALE BERKS-I LAKÓHÁZ
ELŐCSARNOKA.

HALL.

44.

44. SUMINGDALE BERKS-I LAKÓHÁZ
ELŐCSARNOKA, HALL.

45. SUMINGDALE BERKS-I LAKÓHÁZ
EBÉDLŐJÉNEK RÉSZLETE. SALLE-À-MANGER.

46. SUMINGDALE BERKS-I LAKÓHÁZ
HALÓSZOBÁJA. CHAMBRE À COUCHER.

46

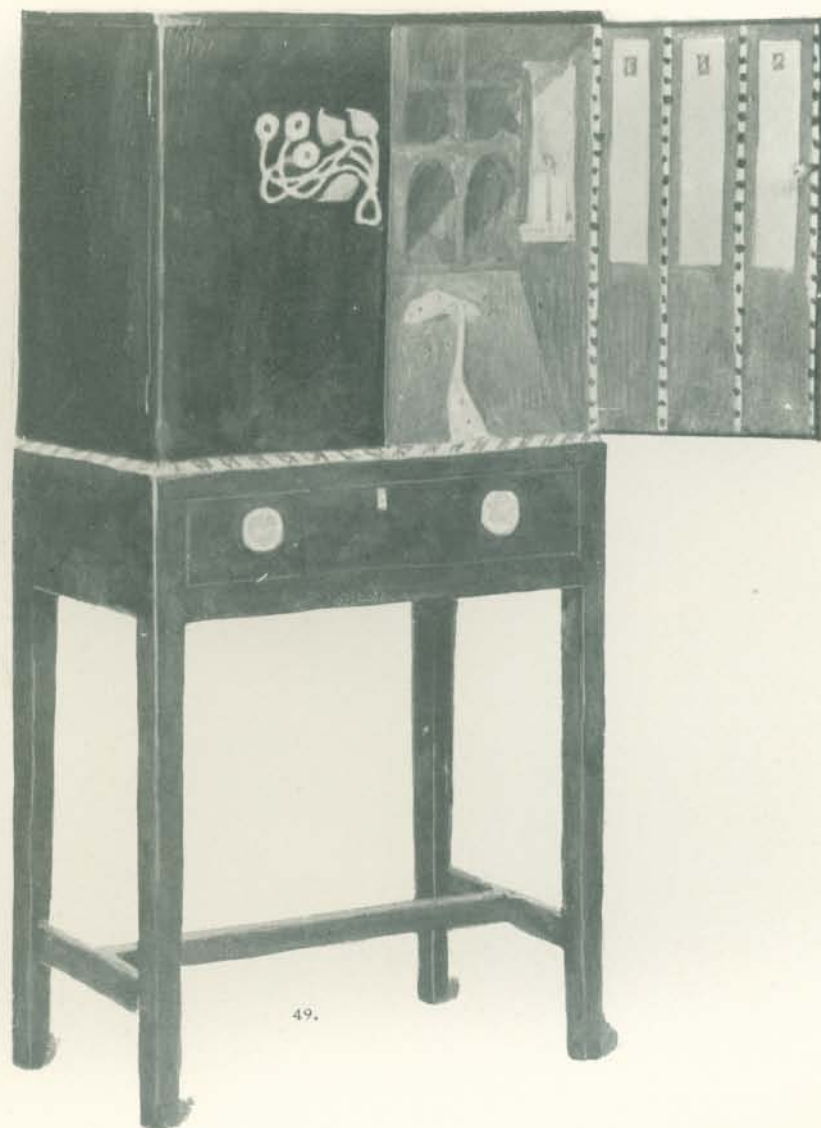
ESTERHAZY
KÖNYVTÁR
1914

47. SUMINGDALE BERKS-I LAKÓHÁZ
HÁLÓSZOBÁJA. CHAMBRE À COUCHER.

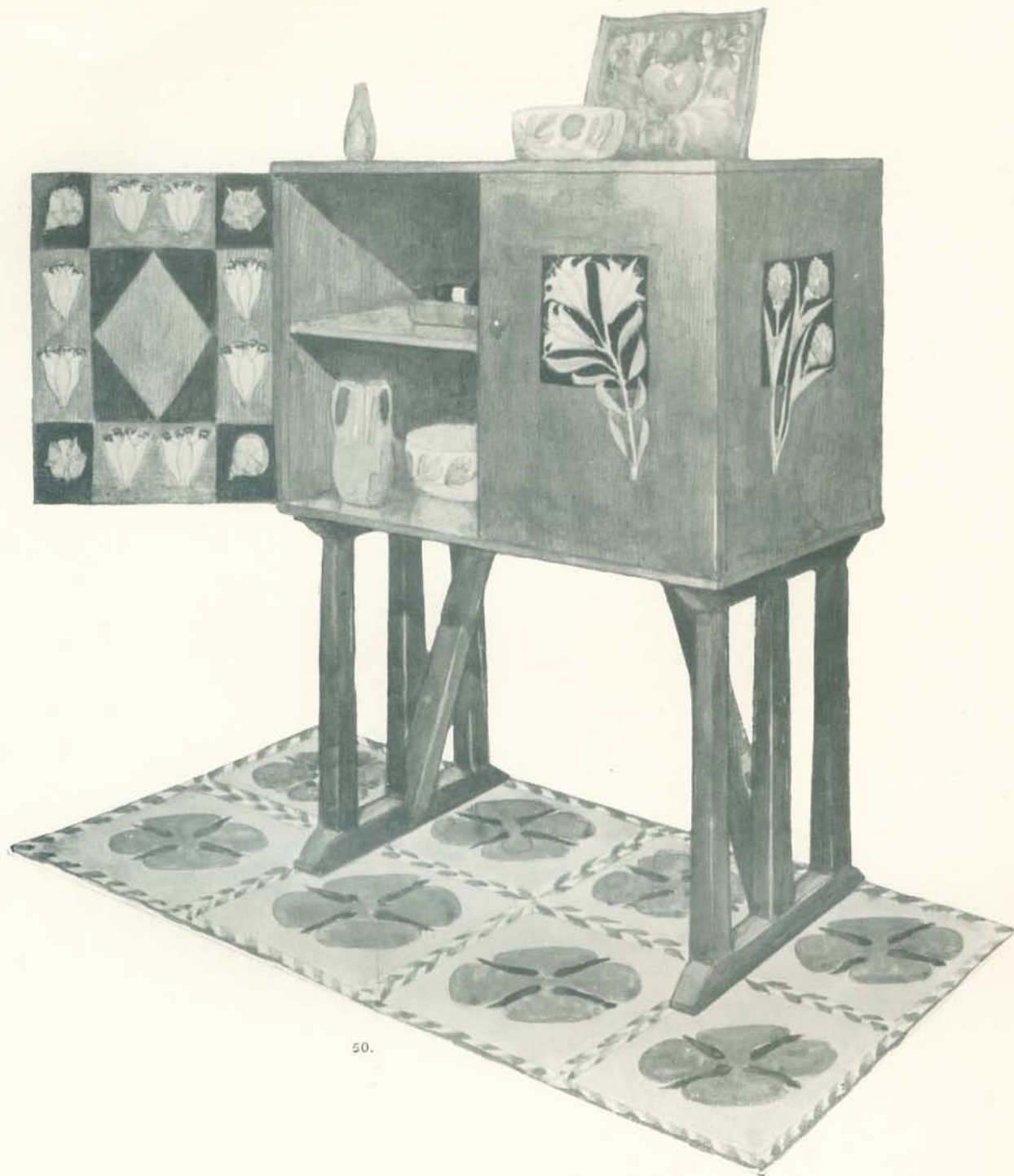

48. SUMINGDALE-I LAKÓHÁZ
HÁLÓSZOBÁJA. CHAMBRE À COUCHER.

48.

49.

50.

50. SZEKRÉNY BERAKÁSOS
DISZÍTMÉNYEKKEL.

CABINET.

51-52. SUMINGDALE-I LAKÓHÁZ
FOLYÓSÓI. CORRIDOR.

51.

52.

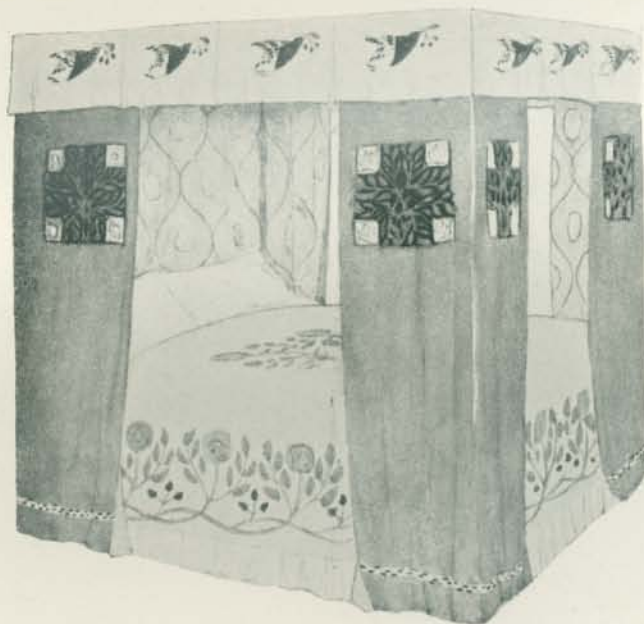

53. BIDDENHAM BERKS-I LAKÓHÁZ
NAPPALI SZOBÁJA. SALON.

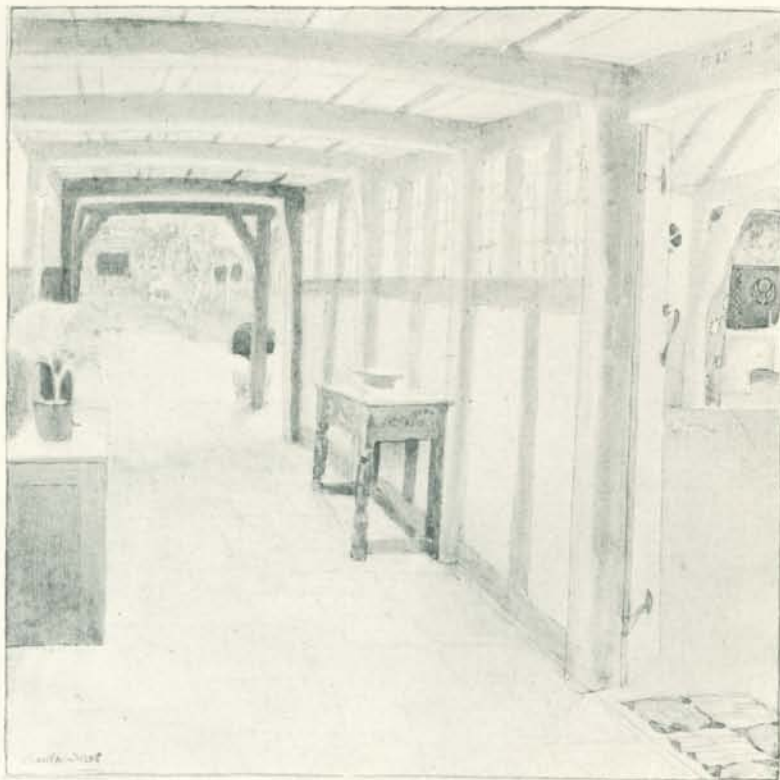
53.

54.

54-55. NŐI SZALON
ÉS ÁGY.CHAMBRE DE MADAME
ET LIT.

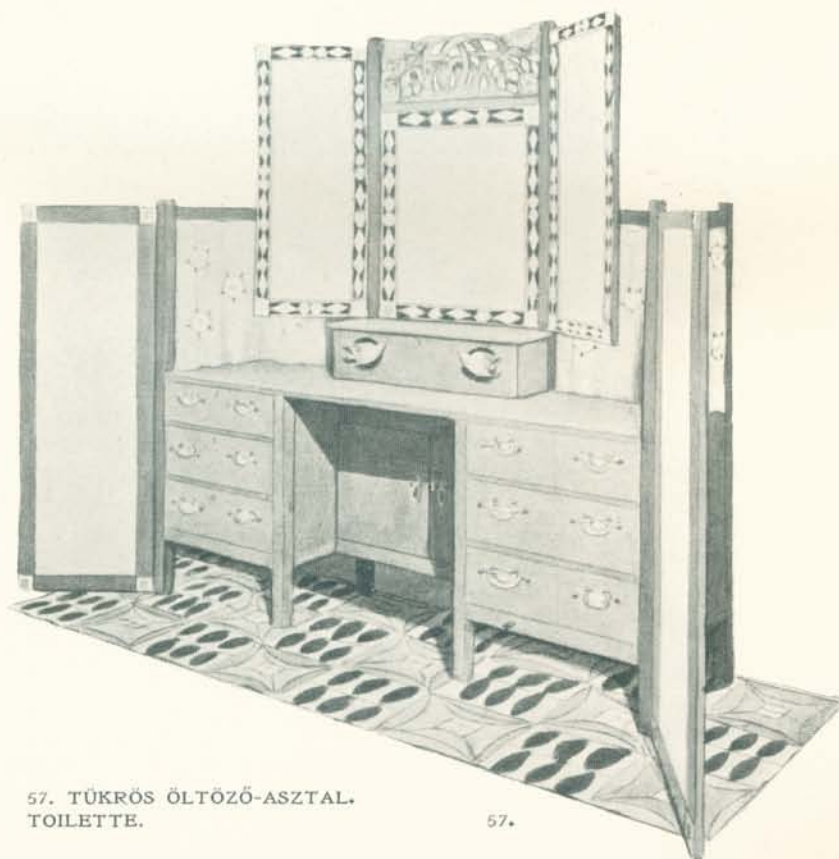
55.

56. „SPRINGCOT“
FOLYOSÓRÉSZLET.

56.

CORRIDOR.

57. TÜKRÖS ÖLTÖZŐ-ASZTAL.
TOILETTE.

57.

58.

59.

60.

60-61. CSALÁDI HÁZAK IVER BEN.

61.

MAISONS À IVER.

míthatatlanul sokat nyernének . . . Remélem, hogy meg fogjuk érni azt az időt, amikor munkásaink egészségesebb viszonyok között élve, saját maguk fogják ellenőrizni a gépies termelést s a középkori céhrendszernek megfelelően a föld közvetlen termékei fogják bérüknek egy részét képezni."

Az idő rövidesen bekövetkezett. 1902-ben Gloucestershireben, a gyönyörű Cotswoldban egy régi kis falura akadt Ashbee, amely mindenképpen illőnek látszott a tervhez s annak az évnek a tavaszán az egész Guild, munkások családjukkal együtt, mintegy százötvenen kiköltöztek Chipping Campdenbe, körülbelül négy órányira Londontól.

S hogy rövidre fogjuk a Guild történetét: most kezdődött a megpróbáltatásnak pár esztendeje.

Lelkesültséget, idealizmust, tudást vittek magukkal eleget, de tőkét nem s a föld másé volt. A környezet megvolt, a műhelyeket elhelyezhették virágos udvar közepébe, építhettek egészséges kis cottageket, de föld nélkül azt az ideális életet, amelyre az egész exodus alapítva volt, nem lehetett megvalósítani.

Nemsokára jelentkezett más baj is.

A termelési feltételeket sem vihették magukkal falura, úgy, amilyenek mellett egy nagy városban dolgoztak. Egy félreeső kis falu kiesik a fogyasztó közönség útjából, nincs kezeügyében. A modern átlagember megszokta, hogy a lakása körüli utcákban megtaláljon mindent, ami életéhez kell, mindennapi kenyerétől kezdve gyémánt diadémjáig. Eszébe sem jut, hogy Campdenbe menjen a jóért, ha az olcsót megkapja a Regent Streetben. A folytonos utazási és szállítási költség is sok s egy alkalommal a Guild egy nagyobb vállalatról azért kellett hogy lemondjon, mert a munka nem bírta el a szállítás költségeit.

Egy-két évvel azután, hogy Campdenbe költöztek, beállott az a nagy finánciális és termelési depresszió is, amelynek hullámaint mi is megéreztek. A konjunkturának ilyen tömeges romlását a Guild sem bírta el, a pusztulás, a fölbomlás fenyegette. De ebben az utolsó veszedelemben érkezett a segítség. A múlt év kezdetén egy önzetlen, művészi lélek, Mr. Joseph Fels, körülbelül hetven acre földet vásárolt a Guild számára Campdenben s ezzel megadta földi alapjait annak az ideális koncepciónak, amely annyi éven át csaknem reménytelenül élt Ashbee fejében és szívében.

Most már a Guild egy kommunisztikus kis társadalommá alakult, amelynek, mint új törvényei mondják: „Célja a művészi ipar fölemelése, a földműveléssel kapcsolatosan, hogy a munkás és családja egészségesebb és tisztességesebb életet élhessen a falun s a földre támaszkodva olyan gazdasági alapot nyújtson az számukra, hogy nyugodtan élhessenek munkájuknak.“ Eszerint a Guild munkásai most már a műhely munkájának fáradsága után, kommunisztikusan, vagy kis parcellákon fognak földet művelni. Szántának, vetnek, juhot legeltetnek s olyan életet fognak élni, mint valaha azokban a régi századokban, amelyekből a népipar legszebb, legművészibb, legszínesebb hagyományai maradtak reánk.

□

□

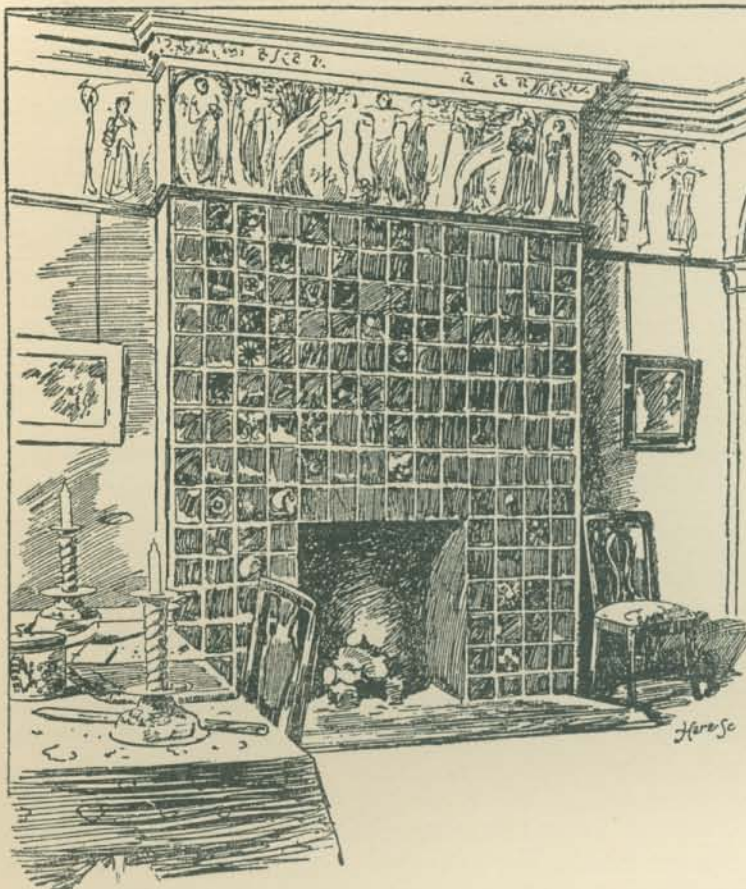
Ugy négy órányira Londontól, Oxfordon túl, egy kicsike stációnál áll meg a vonat. Háznak, falunak semmi nyoma. Kis, falusi omnibusz dőcög tovább a dombok között fölkanargó uton, amelyet olyan zöld rét szegélyez, amilyen sehol sincs, csak Angliában s olyan tarka virágok, amilyenek csak a Cotswoldban nyílnak. A későn lenyugvó nap hatalmas, százados bükkök sötét zöldjére és ezüstös nyárfák fehér lombjára vet halovány fényt. Csak amikor fölrünk a dombtetőre, tűnik föl elsőnek az örökzölddel sűrűn befutott régi gótikus kis templom; szárnyai alatt az út utcává szélesedik s két oldalát alacsony, csupa régi századokból maradt, bájos kis házikók, szalmafedelű cottage-ek szegik be. Kicsiben ugyanaz a levegő, ugyanaz a hangulat, ami Bruges, vagy Gand, vagy Rouen régi, történelemlátta utcáiból árad.

A falu közepe táján van az Ashbeeék háza. Egy restaurált, régi kis cottage az is. Az idő még Campdenben is feltöltötte az utat: most két lépcsővel kell lejjebb lépni be a picike hallba. Balról a drawing-room, amelyet csaknem elfoglal az a híres szép zongora, amelyet Ashbee feleségének készített volt menyasszonyi ajándéknak.

Négyszögletű, világos tölgyfából, fölnyitott első lapján megfestve a Muzsika, kírakva intarziákkal. Jobbra a még kisebb ebédlő, fönny apró hálószobák s egy hatalmas, több szobából összefogott, a fedél megrozsdásodott gerendázatát is magába foglaló dolgozószoba. Közepén egy nagy nyílt kandalló, jobban mondva tűzhely, körül könyvek, történeti, szociális tudomány, irodalom, az ablak előtt egy nagy rajzolóasztal s mellette egy tizenhétéves századbeli zengő kis spinett. Kinn a kis udvart zöld pázsit borítja s a ház befutva rózsával, lilaszínű klematisszal.

Ebben a házban laknak Ashbeeék.

És ők maguk az emberek? Nincs nehezebb, mint írni azokról, akik itt élnek mellettünk, akikkel tegnap szorítottunk kezét, akikkel a barátság és a gondolatok közösségének száz szála fűz össze, minket, „akik lég-

62. ASHBEER C. R.: KANDALLÓ.

várakat építünk, velük, akik szintén a levegőbe építenek várakat“, mint Ashbee írta egy könyvbe egyszer ajánlásképpen. Engem az utolsó időben, mióta bajuszt és ajka alatt kis szakállat növelt, Whistlerre emlékeztet. Keskeny arca, kissé álmodozó s mégis ragyogó szeme és hullámos haja a nagy festő arcképeit juttatják eszembe. Cambridgeben tanult, aztán építész lett és verseket ír. Minden érdeklő, nemzetek története és emberek dolga, a mi sok szenvedésünk is, amit mélységesen megérezett a Rákóczi-kor fájdalmas dalaiban. Pár éve cikket is írt küzdelmeinkről a Timesbe. De legjobban szívéhez van nőve a dolgozó ember. Fölfogása? — az az, amit itt előbb mind elmondtam, az a modern kommunizmus és régi individualizmus, amelynek közvetlen előzője Ruskin és William Morris, régebből a középkor céhei és végső gyökere az az ősi nemzeti erő, amely a földből fakadva teremt életet és művészetet. Az a földet művelő és pásztorkodó primitív nemzeti génusz, amely a természetes egyszerű élet körében teremt művészt s az életet földíszi a legszebb, a legtermészetesebb művészivel. Amely érzi a családi és nemzeti összetartozásban, a szociális életben a közösséget, a kommunizmus eszméjét, a nemzet életében az imperializmust, — de tudja, hogy a művészi az egyetlen erő az egyéni, az individuális, a művészi alkotás egyetlensége.

A munka és a mindennapi kenyér szüksége kozmopolita és kommunisztikus, de az élet értékét érezni és művészt alkotni csak egy darab földön lehet. Minden emberi munkának csak két alapja, két célja van: „az, amely táplálja s az, amely magasabb, erkölcsi életét betölti: a művészet. Az életnek száz és ezer formája van, a doktor orvossága, a tudós bölcsessége, a nevelő, a pénzember, a politikus munkája, de mindezeket túl két ember nélkülözhetetlen teljesen az életre nézve, a földmivelő és a művész, az egyik, aki megszántja a földet s a másik, aki a köz életébe erkölcsi és szellemi szépséget bír oltani.“ (A Book of Cottages and Little Houses, 114.) Ez az alapja az Ashbee gondolkodásának, művészi és szociális felfogásának. Ezért nem törődik nevekkal és jelszavakkal, liberálistussal, konzervatívizmussal, vagy szocializmussal. Az élet valódi értékeinek megbecsülése: ez az ő gondolata. Rossz munka éppen olyan rossz, mint a keserű kenyér, a szép munka pedig fölér egy virágos mező pompájával. S mindez összefonódva az Élet föltétele.

Az ő házán túl a High Street végén, egy kis mellékutcában, gazdagon virágos udvarban van egy emeletes régi ház, sörfőző volt tán régen, úgy emlékszem, s abban vannak a műhelyek. Alul a mellőzhetetlen gépek és a nyomda, az Essex House Press, fönnt az asztalos- és faragóműhelyek, ezüstművesek és zománcoló kemence s egy kis szobában a könyvkötőszerszámok, de ott csak hébe-korba dolgoznak, ha munkát ad a nyomda.

A többi műhely azonban tele van munkással. Nagyjában nyolc órát dolgoznak, de a szombat délután szabad s tulajdonképpen a munkaidő nincs megszabva, dolgozik mindenki, míg jól esik, míg ki nem fárad. Ha jól megy a munka, többet, napnyugtáig, ha nem sikerül s aznapra elmegy a kedve, senki sem veszi zokon.

Mert Campdenben csak a munka minőségéről van szó. Szépség és individualitás, ez a kettő szabja meg a Guild minden munkájának irányát, de ez a kettő teremt is számára rendkívüli nehézségeket az indusztriális haszontalan, művészietlen és olcsó túlprodukciónál szemben. Mert a művészi munka drága, a piaci publikum pedig olcsó. Így lesz végelemzésben a fogyasztó műveletlensége, a berendezkedő új pár, az ékszer vásárló szép asszony esztétikátlansága a szociális nyomor oka. Mert milyen messze nem áll az, aki egy gyárban készült kannát vesz, amelynek ezer hasonló társa van, attól az egyéniségtől, amely a mindennapi élet minden tárgyában élt, a kapufélfától kezdve a varrottas ujjasig. Pedig ez az ideál. S a középút az, hogy mindenki megismerve saját szükségletét, adja meg az eszmét s a munkás feladata az eszme művészi megvalósítása. „Milyen nagyszerű ezeknek az embereknek dolgozni“, mondta egyszer egy munkása Ashbeennek egy megrendelőjükről, „mert tudják, hogy mit akarnak s olyan szép dolgokat akarnak“. „A vevő szempontja nem lehet az, hogy egy halom haszontalanságot gyűjtsön össze, hanem néhány hasznos és szép dolgot, amelyre szüksége van életében és segítségére lévén, átalakítja magát és környezetét... Lehetetlen, hogy valaki, aki fölfogja a művészi ipar valódi lényegét, izléstelenséget vásároljon, mert bármily kevés pénzt ad is valamiért, ha tulajdonosává vált, meg fogja becsülni, nem áráért, hanem azért, mert egyéniségéhez nőtt. Ha pedig egyfelől a művész individualitása meg van óva, másfelől tekintettel vagyunk a vevő egyéniségére s a kettő összhangba hozható, ha nem is egy utópia áll elő, de legalább is egészséges termelési föltételek.“ (An Endeavour, 27.)

Persze, ennek az összhangnak millió akadálya van: az izlés hiánya, a gép tömeges produkciója, olcsósága, a „kollektomania“, vagy ha jobban tetszik, az „antik“.

Ma már senkinek sem jut eszébe, hogy összetörje a szövőgépet, a Luddite a múlt emléke, de korlátolni kell a gép munkáját, mihelyt az egyéni munka lehetősége megvan. A tönköt Ashbee is körfűrészszel fűrészeli deszkává, az ezüstöt henger között préseli lemezzé, de a relief, a serleg a munkás kezemunkája s minden kalapácsütés az ő egyéniségének a nyoma. Egy-egy ilyen kalapácsütés az egyéni munka értékének szimbóluma. A különbség emberi és gépi munka között az, hogy azt az ember csinálta: emberi kéz, dolgos kéz, kenyérkereső kéz. Gép és munkás kezenyoma között

az a különbség, hogy ehhez gondolat, az élet egy momentuma tapad, a kézimunkának multja van a munkás életében, jövője az ő életében, — gép a munkájához mind-ebből semmi sem tapad.

Ez az érzés ad egyszersmind sajátosság értéket a modern munkának. Minden kor iparművészetének célja (itt csak erről beszélünk), hogy saját korának szükségét fedezze, gondolatát fejezze ki. Vajjon az a gótikus ágy, amit pohárszekrényül használ barátom, az a hollandi ruhaszekrény, ami szalonjának dísz, a mai munka eszméit, a mai munkás életét fejezi ki? Pedig ez a gondolatnélküli kollektománia, amely a huszadik században is Sheratont és Chippendalet, rokokót és empiret keres, ez is a modern munka konkurrens. Mi szükség van Ashbeera, Macintoshra s a többire, ha mindenki a multban él s úgy lakik, mintha a lovagkor páncélját és erkölceit viselné ma is.

Ezek az Ashbee eszméi, ezeken épült föl a Guild munkája. Aki egy kissé bele-mélyed ezekben, láthatja, hogy az egésznek egy mélységes szociális eszme képezi az alapját: az élet megbecsülése. Minden munkában, iparművészi munkában is, a legkisebb gyűrűben, az emberi élet százféle mozzanata testesül meg, éppen úgy, mint megtestesül a legnagyobb, minden munka ideáljában: a házépítésben. S aki végig olvassa Ashbee könyvét „A cottage-ekről és kis házakról“ („A Book of Cottages and Little Houses, for Landlords, Architects, Builders and others“), lehetetlen hogy eszébe ne jusson Ibsen Solness mestere, aki embereknek épít és életet épít bele házaiba. „Három dolog szükséges a jó építéshez, hasznossága, emberiessége és művésziessége. A jó építés első feltétele, hogy megfeleljen a mindennapi szükségnek. Nem lehet jó egy ház, ha nem ennek az eszmének kérlelhetetlen kifejezője. Másik, az építés emberi volta: ami a háznak otthoniasságát, barátságosságát jelenti. Az épületet is az emberi tulajdonságok szerint kell megítélni: lehetünk bolondok, könnyelműek, pazarlók: látszodjék házunkon. Lehetünk becsületesek, erősek, szilárdak: beszéljék akkor ezt a kövek és a téglák hangjai. És végül valami: művésziessége. Valami sajátosság, kifejezhetetlen a színekben, külsejében, ablakaiban, fedelén. Amint a ház otthoniassága, szeretetteljessége a ház emberiességét jelenti, van benne valami, ami kifejezhetetlen s ami a ház lelke. Amit nem lehet látni, nem lehet megérinteni, a levegő, az érzés, a mult, tradíciók emléke, a jelen és az elmúlt idők szeretete.“

Ez minden emberi alkotás feltétele is: „Teremtve örömben, élve vele megértéssel“. Másnak nincs is semmi értelme.

□

□

Ilyen környezetben, ilyen gondolatvilágban folyik a munka Campdenben. Lelke, vezére Ashbee, ő az, aki legtöbbet teremt, aki a legtöbb rajzot készíti, ő a „head-designer“. De a különböző munkaágakban dolgozó munkások maguk is terveznek, rajzolnak s a Guild jegye csak azt jelenti, hogy Ashbee jóváhagyásával, az ő szellemében készült a munka.

Ő azonban az egyedüli építész s ezenkívül, nekem úgy tetszik, különösen szívéhez van növe a nyomda, az Essex House Press; mindkettő a legtöbb módot nyújtja, hogy megtestesüljön benne az ő művészi ideálja, hogy összeolvadjon benne a mult tradíciója a jelen modern egyéniségével.

A maga teljességében a ház építésénél tűnik ki Ashbee komplex művészi fölfogása. Ember számára épít. Családnak. Beleéli magát abba a gondolatvilágba, amelyben azok élnek, akik számára tervet, érzi szükségüket s úgy képzelem, mintha kezüket fogva saját magukkal terveztetné házukat. Mert csak így lehet az ember egyénisége beleépítve a házba. De azt is látni kell, hogy mily szeretettel óvja a mult tradícióit egy-egy régi cottage-en, templomon. Mint egy százados tölgyet a kertész, úgy óv egy-egy régi gerendát, egy-egy régi követ és most is előttem áll, milyen aggódo szeretettel vizsgál-gatta annak a régi kis normann kápolnának a gerendáit, amelynek romjaiból a Norman Chapel-t építette föl.

És itt csak egyet akarok még elmondani, ami Ashbeet jellemzi és ami igen nagyon tanulságos. Minden munkájának gerince a becsületesség és őszinteség: munkájában, munkájának értékelésében. Sohasem felejttem el, hogy milyen undorral nézte a faragott követ imitáló téglafalat, az aranyozott fabútort és a vas traverzen nyugvó gerendás mennyezetet. Ilyen hazugságok nem teremnek a Guild munkájában; ott ami gerenda, azon rajta nyugszik a fedél, ami fénylik, az valóságos arany. Ezért van meg minden percnyi munkájuknak is valóságos értéke. Hányszor nem stipuláltunk úgy együtt, hogy ehhez, vagy ahhoz a munkához hozzáteszünk még tíz fontot, s lesz annak arányában gazdagabb. S kinek jutott volna eszébe kételkedni, hogy annak a tíz fontnak az értéke valóban benne lesz a munkában?

Nagy tradíciója van a kis nyomdának, az Essex House Pressnek is.

Mikor William Morris meghalt s a Kelmscott Press fölbomlott, Ashbee az összes fűszerelést meg akarta szerezni, de miután a betűk és a blokkok a British Museumba

63. ASHBEE C. R.: EZÜST SERLEGEK.

kerültek, csupán a kis prés jutott neki s új betűket rajzolva, Morris e kis sajtóján dolgozik azóta. Mint Morrisnak Burne-Jones, úgy rajzol most számára Walter Crane, Reginald Savage, Selwyn Image, s Bunyan „Pilgrim's Progress“-e és Shakespeare szonettjei méltó utódai a Kelmscott- és Vale-press munkáinak. Ez ideig legnagyobb munkájuk VII. Edvárd király koronázási bibliája volt, amelyet, úgy emlékszem, három példányban nyomtak pergamentre s tölgyfatáblába, sötét dísznőrbbe kötöttek. (Képét közölte a Magyar Iparművészet 1907. 315. oldal.)

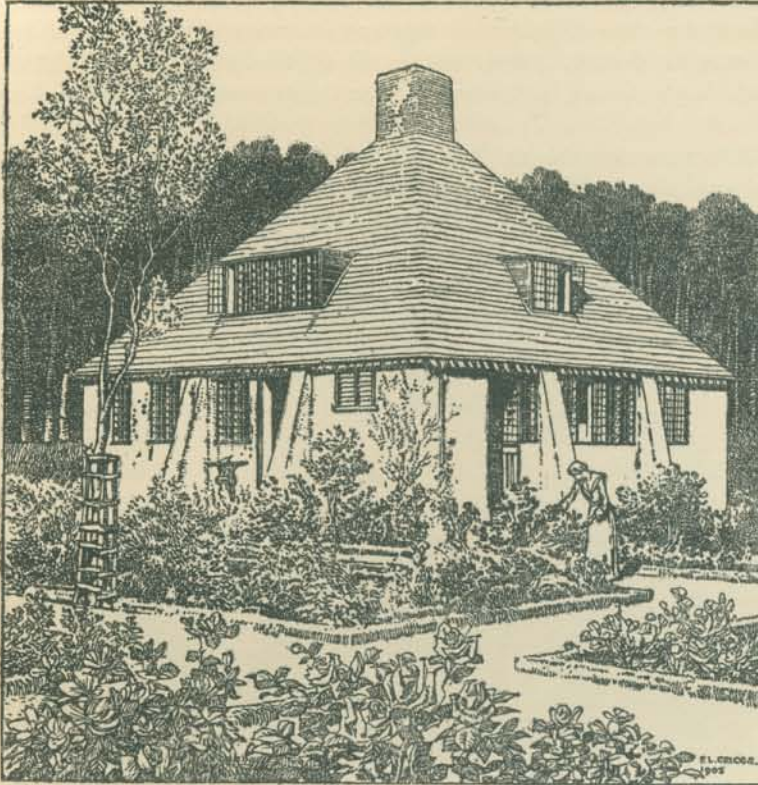
A munka mellett föltámadt Campdenben az az eszme is, amely évekkel előbb a citybeli iskolát létrehozta: a tanulás az életre.

Mikor a Guild megtelepedett Campdenben, a High Street egy házában újra iskolát kezdett Ashbee. De ez már különbözik a londonitól. Itt nem csak Morris és Ruskin munkáit olvassák, nemcsak eszméket propagálnak, hanem a praktikus élet minden szükségére oktatnak, embert, sőt polgárt nevelnek. A londoni iskola alapja az University Settlement eszméje volt, a campdeni a régi céhek, a kézi munka nevelő ereje. Azé a teória, ezé inkább a praxis. „Az egyetemektől kezdve le az elemi iskolákig, — írja Ashbee, — az

emberi élet szükségleteit ma már sehol sem úgy magyarázzák, mint régen, s a mindennapi foglalkozásoknak erkölcsi jelentősége teljesen elveszett. Régen nem így volt. A régi kézművészeknek nevelő hatásuk volt: gondolatot és tehetséget követeltek, ami föltétlenül szükséges az [egyéniség kifejlődéséhez. Fej és kéz közelebb volt egymáshoz.“

(A Book of Cottages, 129.)

64.

64. ASHBEE C. R.: CSALÁDI HÁZ IVERBEN.

A campdeni iskolánál ez vezette Ashbeet. Nemcsak a munkások járnak oda, hanem a vidék népe. Es tanulnak mindent, ami egy élethez, az élet szépségéhez szükséges: gazdaságtant, egy kis praktikus jogtudományt, gazdálkodást, napközben kertí munkát, asszonyok és lányok mosást, főzést, este művészeti és irodalmi fölolvasásokat tartanak. Mrs. Ashbee zenetörténetre oktat s énekkel kíséri oktatását. Minden évben egy szindarabot adnak elő Shakespeare-től, Ben Johnstontól s a nyári napokon úszási vagy tennisz-trofeákért küzdenek.

Egy nyári délután egy fiatal munkásfiú jött át a műhelyből Ashbee-

hez. Valami munkáról referált s én ott foglalatoskodva hallottam, amint Ashbee megjegyezte: „Munka és élvezet rövidebbé teszi a napot“. „Igen, azt mondja Jago“, — felelte komolyan a fiú. Ime ez az az ember, aki az életre van nevelve. Aki megismeri Shakespeare egy sorát, annak élvezet a napi munkája. Valaha Phalaris tüzes vasbikába záratott embereket, de jajgatásuk nem ért hozzája, mert az ércen keresztül zenévé olvadt. Ez volt élvezete. Ilyennek képzelem az industrializmus munkáját. Az Ashbee házához, a Guild ékszereihez, az Essex House Press könyveihez emberek boldogsága tapad.

□

□

Egyik könyvének jelígejeképpen Ashbee Cecil Rhodesnak következő mondását idézi: „Ha van egy eszméd, egy jó eszméd, s csak eléggé ragaszkodol hozzája, a végén eredményhez fogsz jutni“.

Nem tudom, hogy mikor Ashbee leírta ezt, nem jutott-e eszébe Solness mester is, aki csaknem szóról-szóra ugyanezt mondja: „Vannak elhívottak, kiválasztottak, akik azt a nagy kegyelmet, hatalmat és képességet nyerték, hogy bírnak akarni valamit, olyan rendületlenül és makacsul, hogy végre elérik“.

Engem az Ashbee idealizmusa mindig erre emlékeztet. Rendületlenül és makacsul tud ő is ragaszkodni eszméjéhez. A Guild sok megpróbáltatáson ment keresztül, de az eszme jó és magasztos; ő tud akarni s azért el fogja érni célját.

